

Проф. др Слободан Јовановић*

**(Не)извесност у области застарелости потраживања
из уговора о реосигурању у српском праву**

<https://doi.org/10.18485/aida.2022.23.ch1>

Примљено: 30. 8. 2021

Прихваћено: 18. 10. 2021.

Оригинални научни рад

Апстракт

За разлику од уговора о осигурању чија су правила о роковима застарелости детаљно регулисана у националним правним системима, исто не важи и када су у питању потраживања из уговора о реосигурању. У овом раду аутор разматра питање одређивања рока застарелости потраживања из уговора о реосигурању у позитивном српском праву. С обзиром да се, колико је аутору познато, до тренутка писања овог рада судска пракса није изјашњавала о застарелости потраживања из уговора о реосигурању, у овом раду се анализирају различита законска решења у светлу карактеристичног начина функционисања уговора о реосигурању као правног односа који је независан од уговора о осигурању. Излагања у раду се заснивају на ставовима правне теорије, релевантних законских решења уз образлагање ставова аутора о истим.

Кључне речи: застарелост, осигурање, реосигурање, потраживање, премија, одштетни захтев

1. Увод

Оправданост увођења института застарелости огледа се у заштити јавног интереса, јер се њом обезбеђује правна сигурност и правни мир (Радишић, 2016, 425; Благојевић, 1989, 1933), односно извесност у вршењу и уживању права (Перовић, 1995, 789; Гамс, 1988, 229). Демостен је ово делимично објаснио потребом заштите од лица (сикофанти – улизице, клеветници, прим. аут.) која злоупотребљавају своје законско право тако што покрећу судске поступке, без икаквог правног

---

* Висока школа за пословну економију и предузетништво, Београд; председник Удружења за право осигурања Србије. Имејл: nsjovanovic@sbb.rs.

основа (MacDowell, 1986, 62–66). Ово је, можда, најважнији разлог због којег су у свим правним системима уведена принудна правила о застарелости, која се у копненим и животним осигурањима вољом уговорача не могу мењати или од њих одступити. Други разлог, како објашњава проф. Радишић, произлази из алтернативне фикције да протеком законом прописаног рока у којем неко право није коришћено, престаје вероватноћа да се догађај, који би представљао законити правни основ потраживања, десио или да је вероватно да је потраживање угашено после протеча одређеног времена – рока застарелости (Радишић, 2016, 425). Према ставу енглеске правне теорије, сврха и дејство правила о застарелости је заштита тужених лица. Примена тог института у енглеском праву оправдава се тиме да тужилац треба да покреће тужбу разумним степеном пажње и само ако има пуноважан правни основ, могућношћу да у тренутку покретања тужбе за стару тражбину, тужени може бити у ситуацији да више не располаже потребним доказима да би се одбранио од одштетног захтева¹ и да покретање тужбе за „старе” (знаке навода додао аутор) одштетне захтеве може да проузрокује више окрутности, него да донесе правду (Clarke, 2006). Заштита јавног интереса и интереса дужника у вези са застарелошћу види се и из чл. 365 Закона о облигационом односима² по којем се дужник не може одрећи застарелости пре него што протекне време одређено за застарелост. Да су правила о застарелости „...осмишљена ради заштите грађана од старих и досадних одштетних захтева и прекинула могућност покретања тужбе после протеча разумног рока”³, опште прихваћено становиште је и у САД. Иако је Врховни суд САД јасно потврдио да је забрањена било каква промена законских одредби ради уклањања дејства застарелости, у америчкој правној доктрини се наводе неки од основа из система *common law* по којима се може поново покретати тужба пред судом (Chaplin, 2000, 1573).⁴

Приговор застарелости је материјално-правни приговор, јер се односи на престанак права да се захтева испуњење обавезе. Међутим, за разлику од редовних начина престанка уговорних обавеза (испуњењем, пребијањем, отпуштањем дуга, преновом /новацијом/, сједињењем /конфузијом/, немогућношћу испуњења, протеком времена, отказом и смрћу), застарелост не доводи до престанка облигационог права – потраживања, већ се наступањем застарелости губи само захтев за принудно испуњење тражбине (Радишић, 2016, 425; Привредни апелациони суд, 2016, 12; Гамс, 1988, 229).

¹ Исти разлог наводи и проф. Гамс: „... доказивање постаје тешко, догађаји избледе” (Гамс, 1988, 229).

² Закон о облигационом односима (ЗОО), *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – УСЈ, 57/1989, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/1993, *Службени лист РС*, бр. 18/2020.

³ *Guaranty Trust Co. v. United States*, 304 U.S. 126, 136 (1938), према: Chaplin, E. Michael. (2000). „Reviving Contract Claims Barred by the Statute of Limitations: An Examination of the Legal and Ethical Foundation for Revival”, *Notre Dame Law Review*, 75(4), 1571–1595, 1572.

⁴ Чаплин наводи регресно потраживање, признање (или обећање), обострани естопел (забрана позивања на сопствене изјаве и поступке као основ за тужбу – прим. аут.) и споразум о одрицању од застарелости или продужењу рокова застарелости као неке, али не и једине, од основа из система *common law* за поновно покретање тужбе.

На уговор о осигурању примењују се посебна правила о застарелости потраживања, али она представљају својеврстан изузетак од заштитне и социјалне функције осигурања јер предвиђају застарелост осигураниковог потраживања према осигуравачу после протекла рока застарелости. Ипак, правила о застарелости не служе ослобађању осигуравача од његове обавезе према осигуранику да надокнади осигурану штету или исплати уговорену суму по наступању осигураног догађаја, већ штите и интерес осигуравача „... да не буде дуго у неизвесности у погледу својих обавеза из уговора о осигурању” (Бучић, 1963, према: Шулејић, 2005, 286; Перовић, 1995, 789). Са друге стране, и осигураник се може наћи у положају дужника у случају неиспуњења неке од обавеза према осигуравачу (по правилу, дуг за премију осигурања).

Пандектисти, старији законици и старија правна теорија сматрали су стицање својине путем одржаја посебном, аквизитивном застарелешћу (*praescriptio acquisitiva*), док се застарелост тражбине сматра екстинктивном застарелешћу (*praescriptio extinctiva*) (Благојевић, 1989, 1934; Гамс, 1988, 230)⁵, која је карактеристична за облигациона права. За разлику од уговора о осигурању чија су правила о роковима застарелости детаљно регулисана у националним правним системима, исто не важи и када су у питању потраживања из уговора о реосигурању. У овом раду аутор разматра питање одређивања рока екстинктивне застарелости потраживања из уговора о реосигурању у позитивном праву. С обзиром да се, колико је аутору познато, до тренутка писања овог рада судска пракса није изјашњавала о застарелости потраживања из уговора о реосигурању, у овом раду се анализирају различита законска решења у светлу карактеристичног начина функционисања уговора о реосигурању као правног односа који је независан од уговора о осигурању.

2. Који рок застарелости се примењује на потраживања из уговора о реосигурању

Полазећи од тога да се обе уговорне стране у односу реосигурања могу појавити као повериоци, време које се рачуна у застарелост представља крајњи рок до којег се може судским путем захтевати плаћање премије реосигурања или реосигурани износ накнаде штете. Потраживања реосигуравача могу се односити и на кориговани износ премије реосигурања после протекла пословне године и утврђивања коначног премијског прихода на бази којег је обрачуната прелиминарна премија реосигурања⁶, затим потраживање више плаћеног износа накнаде

⁵ Уобичајено је да се код непропорционалних уговора о реосигурању премија обрачунава на бази 80% или 90% од планираног (процењеног, очекиваног) премијског прихода портфеља осигурања. По истеку уговора, утврђује се коначан премијски приход портфеља осигурања, па се у зависности од начина на који је уговорена премија реосигурања, врши и њен коначан обрачун по којем реосигураник може бити дужан да плати разлику премије реосигурања. Обавезу корекције премије обнављања (реактивирања) премије реосигурања реосигураник ће имати у случају да је по уговору о реосигурању наплаћена штета и то у сразмери висине штете и лимита покрића.

⁶ О разликама и сличностима између одржаја и застарелости у грађанском и привредном праву, видети код Благојевића и Гамса у цитираним изворима.

коју је платио реосигуравач у случају да реосигураник оствари регресно право или по основу спасеног остатка или по основу индексације самопридржаја реосигураника и суме (лимита) реосигурања.⁷

Застарелост одштетних захтева у копненим осигурањима (уговори о осигурању имовине, одговорности и лица) регулисана је правилима општег уговорног права ЗОО у коме се регулише застарелост свих облигационих потраживања (Глава III – Дејства обавеза, Одељак IV – Застарелост), али и одредбама о посебним роковима застарелости који се односе на потраживања из поменутих уговора о осигурању (ЗОО, чл. 380). Међутим, одредбе Главе XXVII – Осигурање не примењују се на односе из реосигурања, на основу изричите одредбе чл. 899, ст. 2. Треба напоменути да је Законом о осигурању усвојено решење супротно наведеној принудној одредби ЗОО, по којем се под делатношћу (пословима) осигурања, поред осталих, сматрају и послови реосигурања (Закон о осигурању, 2014, чл. 2). Тако испада да Закон о осигурању статусног карактера упућује на примену одредби ЗОО, којима је регулисано осигурање, и на уговоре о реосигурању, јер се ради о пословима који спадају у делатност осигурања. Да ли је тиме стављена ван снаге наведена принудна одредба ЗОО и како ће се та недоумица решавати у вези са односом реосигурања уопште, а посебно у случају рока застарелости потраживања из уговора о реосигурању, остаје да се види. Поставља се питање да ли је норма Закона о осигурању *lex specialis* за уговорно право реосигурања и да ли има првенство у примени над нормом *lex cogens* из ЗОО и, да ли том логиком може да се оправда примена чл. 380 о застарелости и на уговоре о реосигурању? У наредним излагањима покушаћемо да изложимо аргументе за примену једне друге одредбе ЗОО о застарелости потраживања из уговора о реосигурању.

Потраживања из уговора о пловидбеном осигурању у унутрашњој и поморској пловидби застаревају у року од пет година. Закон о трговачком бродарству⁸ прописује да се одредбе Дела V – Уговори, Главе III – Уговор о пловидбеном осигурању примењују и на реосигурања када је предмет реосигурања пловидбено осигурање каска, законске одговорности, различитих врста трошкова, доприноса, накнада, награда, провизија итд. у вези са пловидбом или превозом робе бродом, бродоградње и свих других опасности који по својој природи спадају у пловидбене ризике (ЗТБ, чл. 522). То значи да потраживања из уговора о пловидбеним реосигурањима застаревају за пет година, али је могуће да реосигуравач и реосигураник уговоре друге рокове застарелости. Овакав закључак могуће је извући на основу чл. 562 ЗТБ који прописује да се одређене одредбе не могу мењати ни одредбама уговора о осигурању, али се те одредбе не односе на правила о застарелости из чл. 561 тог Закона. То значи да су одредбе о застарелости

⁷ Уговори о реосигурању често садрже тзв. Индексну клаузулу којом се регулише начин обрачуна свих параметара како на реосигуравача не би дошло до „преливања” већег износа штета услед инфлаторног обезвређивања самопридржаја реосигураника. На тржишту Лојда и лондонском тржишту осигурања и реосигурања у примени су бројне варијанте ове клаузуле у свим врстама реосигурања, као на пример она Међународног удружења осигуравача у Лондону: *IUA 02 031 Index Clause*, 7. 6. 2021, доступно на: https://www.iua.co.uk/IUA_Member/Clauses/eLibrary/Clauses.aspx, 15. 7. 2021.

⁸ Закон о трговачком бродарству (ЗТБ), *Службени гласник РС*, бр. 96/2015, 113/2017 - др. закон.

потраживања из уговора о пловидбеним реосигурањима диспозитивне природе. Закон не прописује у којој форми се може уговорити другачији рок застарелости потраживања из ових уговора, али се узимајући у обзир општа правила о закључењу уговора и правила о закључењу уговора о овим врстама осигурања може закључити да то може бити учињено у било којој форми о сагласности воља уговорних страна (Славнић, Јовановић, 2006, тач. 9/а).

Према Закону о облигационим и основама својинско-правних односа у ваздушном саобраћају (ЗООСОВС, чл. 128, ст. 4)⁹ на потраживања из уговора о осигурању у ваздушном саобраћају, као и на рачунање рока застарелости за потраживања накнаде штете и сва остала потраживања по то основу, сходно се примењују одредбе ЗОО, тј. одредбе о застарелости потраживања из осигурања имовине и одговорности. У складу са реченим, потраживања уговарача из уговора о осигурању неживотних грана застаревају за три године, рачунајући од првог дана после протекла календарске године у којој је потраживање настало, односно за пет година ако заинтересовано лице докаже да до дана одређеног у претходном ставу није знало да се осигурани случај догодио. Примењују се, такође, и сви други рокови застарелости из чл. 380 ЗОО, у зависности од лица о чијем се потраживању ради.

3. Правна теорија о застарелости потраживања из уговора о реосигурању

Од горе наведена три закона која регулишу уговор о осигурању, једино правила о застарелости потраживања у пловидбеним осигурањима се примењују и на реосигурање и једино су она јасно формулисана као диспозитивна. Са друге стране, само одредбе главе ЗОО (Глава XXVII) којима се регулише уговор о копненом осигурању, не примењују се на уговор о реосигурању. Према томе, пошто нема судске праксе у вези са застарелошћу потраживања из уговора о реосигурању имовине, лица и одговорности, у ранијој правној теорији заузет је став да би се српски судови у одлучивању по овом питању кретали у оквиру следеће алтернативе (Славнић, Јовановић, 2006, тач. 8/6). Прва би била да примене општи рок застарелости од десет година из поменутог Закона о облигационим односима, или, што је извесније, применили би посебне рокове застарелости из тог закона за потраживања из уговора о копненом осигурању, вероватно позивом на чл. 2 Закона о осигурању да делатност осигурања чине поред послова осигурања, послови саосигурања и послови реосигурања.¹⁰ Исто би важило и за одштетне захтеве,

⁹ Закон о облигационим и основама својинско-правних односа у ваздушном саобраћају (ЗООСОВС), *Службени гласник РС*, бр. 87/2011 и 66/2015.

¹⁰ Напомињемо да се у швајцарском праву такође примењује општи рок застарелости из швајцарског Законика о облигационим односима (чл. 127) од десет година на потраживања из уговора о реосигурању. Ово је последица чињенице да је, пре 1. јануара 2022. године, важила одредба швајцарског Закона о уговору о осигурању (чл. 101, ст. 1, тач. 1) по којој се тај закон није примењивао на уговор о реосигурању. После поменутог датума, швајцарско уговорно право осигурања сходно ће се примењивати и на уговор о реосигурању, па ће се и на потраживања из тог уговора примењивати рок застарелости од пет година (швајцарски Закон о уговору о осигурању, чл. 46, ст. 1).

односно застарелост потраживања из уговора о реосигурању авијације, тј. и они би били регулисани на исти начин као и одштетни захтеви копненог осигурања.

Полазећи од тога да су уговор о осигурању и уговор о реосигурању два одвојена и самостална правна односа (Јовановић, 2004, 41), примена правила о застарелости потраживања из уговора о осигурању на потраживање из уговора о реосигурању која се рачунају од првог дана после протекла календарске године у којој је потраживање настало, сматрамо да би могло да дође до извесне конфузије. Опште је познато да обавеза осигураваача настаје даном настанка осигураног случаја, због чега осигураник има право да од осигураваача захтева исплату предујма штете која је утврђена пре окончања поступка процене (Шулејић, 2005, 221; Мркшић, Петровић, 2004, 133). Одмах искрсава неколико дилема. Прва је да ли настанак осигураног случаја такође представља и настанак „реосигураног случаја”, односно да ли је у тренутку настанка осигураног случаја истовремено настала и обавеза реосигураваача? Ако се ради о два одвојена правна односа, онда је тешко тврдити да јесте, јер је једна од обавеза реосигураника да пријави реосигурани одштетни захтев реосигураваачу и поднесе све неопходне доказе и исправе о штети (Јовановић, 2003, 29). За осигураника уговор о реосигурању представља *res inter alios acta* и најчешће му је непознато његово постојање и уговорне одредбе. Осим тога, обавеза реосигураваача може да буде уговором о реосигурању условљена обавезом реосигураника да достави доказ да је целу штету или њен предујам стварно и исплатио да би могао да од реосигураваача захтева делимичну или целокупну реосигурану накнаду. Самим тим, од одредби уговора о реосигурању ће зависити када настаје обавеза реосигураваача. То значи да код великих и сложених штета за чију је процену потребно дуже време (на пример, због ангажовања вештака медицинске, грађевинске, машинске или неке друге струке, вршења контроле или лабораторијских анализа, прикупљања понуда за поправку и сл.) реосигураник може да обрачуна прелиминарни износ штете тек после неколико месеци од дана настанка осигуране штете, па тек онда буде у прилици да исплати предујам осигуранику и пријави захтев за надокнадом од реосигураваача.¹¹ Зато настанак осигураног случаја не значи да је и за реосигураваача настала обавеза према реосигуранику, јер доказ о исплати одштетног захтева од стране осигураваача представља обориву претпоставку постојања његове савесности и поштења у ликвидацији штете (Јовановић, 2003, 29). Због тога је сасвим исправно правно схватање Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда по којем се основаност приговора застарелости цени у сваком конкретном случају (Привредни апелациони суд, 2016, 7).

На пример, осигурани случај се десио у октобру текуће године, обавеза реосигураваача је настала у фебруару наредне године када је реосигураник исплатио предујам или целу штету која је обухваћена реосигуравајућим покрићем. У овом хипотетичком примеру, за потраживање осигураника према осигураваачу

¹¹ Проблем непоклапања тренутка настанка осигураног случаја и настанка осигуране штете у погледу њене коначне висине и обима ради постављања одштетног захтева према осигураваачу пре наступања застарелости потраживања из чл. 380, ст. 1 ЗОО (Чоловић, 2006, 238–239) такође доводи и до проблема постављања одштетног захтева према реосигураваачу. Ипак, то не ослобађа реосигураника обавезе да реосигураваачу „из опреза” пријави одштетни захтев.

застарелост би почела да тече од првог дана наредне године, а потраживање реосигураника према реосигуравачу од првог дана године која следи после године када му је реосигураник пријавио реосигурани одштетни захтев (за предујам или целу штету).

4. Дилеме и могућа решења у вези са применом рокова застарелости потраживања из уговора о реосигурању

Поставља се питање да ли би се на потраживања из уговора о реосигурању могла *сходно* применити одредба чл. 380, ст. 3 ЗОО по којој потраживања осигуравача из уговора о осигурању застаревају за три године. Ако се прихвати да уговор о реосигурању, по својој природи, представља правни посао осигурања, онда би за реосигуравача важио поменути рок застарелости, док би за реосигураника важили рокови из чл. 380, ст. 1 и 2. Оваква примена правила о застарелости би довела до тога да застарелост за реосигураника почиње да тече од првог дана после протека календарске године у којој је потраживање настало, док би за реосигуравача важила претпоставка да застарелост почињала да тече првог дана после дана кад је поверилац имао право да захтева испуњење обавезе, тј. примењује се правило из чл. 361, ст. 1 ЗОО (Шулејић, 2009, 17). Неправичност и неприкладност наведеног решења огледа се у неравноправном положају реосигуравача и реосигураника, јер би за реосигуранике штете по уговору о реосигурању са скаденцом 1. јануар, а које настану на почетку реосигурања, тј. у јануару, потраживање застаревало практично у року од четири године, уместо у року од три године како је предвиђено чланом 380 (Шулејић, 2009, 17).

У смислу одређивања тренутка од којег се рачуна почетак тока застарелости реосигураног потраживања, односно тренутка настанка права на испуњење обавезе, треба имати у виду специфичности реосигурања. Ако уговором о реосигурању није предвиђена дужност реосигураника да доказује да је настала обавеза реосигуравача и да је штета исплаћена делимично или у целости, онда обавеза реосигуравача не настаје са настанком осигуране штете по полиси осигурања, већ од дана пријаве штете осигуравачу (William, 2021, 148). Ипак, настанак обавезе реосигуравача у највећој мери ће зависити од начина на који је уговорено реосигуравајуће покриће, односно дефинисања тренутка када настаје његова обавеза (William, 2021, 146–149). С обзиром да обавеза реосигурања може да се односи само на једну осигурану штету или на већи број штета чији се износи кумулирају у један одштетни захтев, сматрамо да је правилније рећи да обавеза реосигуравача настаје онда када буде утврђен макар и само делимичан износ који прелази уговорени износ самопридржаја из уговора о реосигурању (Јовановић, 2016, 209).¹²

¹² То је део ризика који реосигураник не преноси (не цедира) на реосигуравача, већ га задржава у свом самопридржају. У пропорционалном реосигурању то ће бити одређени проценат од суме осигурања или максимално могуће штете, а у непропорционалном реосигурању вишак износа изнад самопридржаја из уговора о реосигурању. У међународној пракси реосигурања користе се следећи изрази који означавају „самопридржај”: retention, priority, deductible, line, quota.

Као што смо видели у горњем примеру, рок застарелости потраживања реосигураника према реосигуравачу није директно везан за ток застаре потраживања осигураника према осигуравачу, јер ови рокови теку одвојено. Када се ради о признању одштетног захтева, осигуравачево признање осигураниковог одштетног захтева не производи последице на застарелост потраживања осигуравача (у својству реосигураника) према реосигуравачу (Славнић, Јовановић, 2006, тач. 20/а).

Поред горе наведеног, сматрамо да је могуће и треће решење које има основа у позитивном праву и природи односа осигурања и реосигурања. Због непостојања изричитих правила о року застарелости потраживања из уговора о реосигурању, према правној теорији осигурања, на застарелост потраживања реосигураника према реосигуравачу копнених ризика, примењивао би се субјективни рок застаре од пет година и објективни рок од десет година (Славнић, Јовановић, 2006, тач. 17/6). Међутим, алтернатива поменутом решењу би могла бити примена рока застарелости од три године на међусобна потраживања из уговора о промету робе и услуга, закључених између два привредна субјекта из чл. 374 ЗОО. Овакво решење има оправдање у чињеници да су уговарачи у односу реосигурања два друштва за осигурање / реосигурање, по којем реосигуравач пружа *услугу* реосигурања обавеза које је реосигураник осигурао у свом портфељу. У том смислу реосигурање представља посебну врсту финансијске услуге која се у виду надзиране делатности пружа друштвима за осигурање – реосигураницима.¹³ У прилог претходно наведене тврдње могуће је изнети неколико аргумената. Прво, Закон о осигурању дефинише реосигурање као делатност осигурања (ЗОО, 2014, чл. 2), али такође прописује да су осигураници, уговарачи осигурања, корисници накнаде из осигурања и трећа оштећена лица *корисници услуге осигурања* (ЗОО, 2014, чл. 15, ст. 1). Аналогно томе, реосигурање спада у делатност осигурања која се састоји у пружања услуга надокнаде вишкова ризика изнад самопридржаја друштва за осигурање, оне које друштва за осигурање не могу да покрију својом имовином, при чему реосигураник има својство *корисника услуге реосигурања*. Међутим, правни положај корисника услуге реосигурања као уговарача реосигурања је битно другачији због непотрошачког карактера уговора о реосигурању. Ако би се прихватио овакав приступ, међусобна потраживања уговорних страна из уговора о реосигурању застаревала би за сваку извршену уговорну обавезу на различите датуме. У прилог претходно наведеном решењу могу се истаћи бројни аргументи. Разлози за заштиту потрошача услуга осигурања произлазе из потребе њихове заштите као уговорне стране чија је преговарачка моћ слабија од друштава за осигурање.¹⁴ Управо слаба или непостојећа

¹³ У старијој судској пракси прихваћан је рок од три године за застарелост захтева осигуравача за премију осигурања, полазећи од тога да је потраживање премије једна „специфична врста услуга” (Врховни суд Црне Горе, Пж. 105/77), да послови осигурања имовине „по својој природи представљају привредну делатност” (Виши привредни суд Србије, Пж. 3234/77 од 17. 8. 1977), да је осигурање „посебна врста привредних услуга” (Врховни суд Словеније, Сл. 238/76 од 26. 8. 1976), према: Шулетић, 2005, 288.

¹⁴ Овде треба имати у виду да је Закон о облигационим односима донет у време када нису постојали прописи о заштити потрошача – физичких лица, због чега се његове одредбе примењују и на

преговарачка снага и искуство су разлози због којих је уведена посебна заштита физичких лица која преговарају о закључењу уговора о осигурању. У правном односу реосигурања, наведена заштита није потребна јер су уговарачи два привредника, специјализована за обављање послова чије су им карактеристике добро познате. Тако на пример, и у немачкој правној теорији преовлађује мишљење да аналогна примена одредби о уговорном праву осигурања на реосигурање, уопштено говорећи, није могућа зато што принудне одредбе о осигурању имају за циљ да заштите уговарача у својству потрошача (Јовановић, 2021, 39). Осим тога, о условима уговора о реосигурању уговорне стране преговарају, без аутоматског обавезивања на уговорне услове економски јачег уговарача, што је карактеристично за уговорну сагласност код адхезионих уговора, у које спада и уговор о осигурању. Ово се посебно односи на обавезу предуговорног информисања и друге одредбе којима се ограничава слобода уговарања осигурања.¹⁵ У правне системе у којима се одредбе о уговору о осигурању и у вези са обавезом информисања уговарача осигурања не примењују на реосигурање спадају немачки и аустријски (немачки Закон о уговору о осигурању, 2007, чл. 209; аустријски Закон о уговору о осигурању, 1958, чл. 186), као и правни оквир Принципа европског уговорног права осигурања (Principles of European Insurance Contract Law, 2015, чл. 1:101, ст. 2). Пропуштање осигуравача да изврши неке обавезе из уговора о реосигурању, његове грешке или заблуде у извршењу тих обавеза, неће производити последице по његова права према реосигурачу само ако је тако уговорено. Овај пословни обичај реосигурања у супротности је са законском одредбом ЗОО (чл. 918) по којој су ништаве одредбе уговора које предвиђају губитак права на накнаду или своту осигурања, ако осигураник после наступања осигураног случаја не изврши неку од прописаних или уговорених обавеза. Прилагодљивост у правном регулисању уговора о реосигурању видљива је и у Преднацрту Грађанског законика Републике Србије по којем се његове одредбе о уговору о осигурању сходно примењују на реосигурање, али тако да уговорне стране могу од њих и одступити (Преднацрт Грађанског законика РС, 2019, чл. 1289, ст. 2). Ако се наведено решење усвоји у будућности, уговарачи реосигурања ће моћи да измене, допуне или на другачији начин регулишу одређене односе у реосигурању од начина на који су регулисана права и обавезе у уговору о осигурању принудним и диспозитивним одредбама Закона. Друго, иако је Закон о осигурању дефинисао делатност осигурања тако да, поред осталих, обухвата и послове реосигурања, у класификацији врста животних и неживотних осигурања нигде се не помиње реосигурање, већ се оно дефинише у посебној одредби тог Закона. Треће, пре доношења Директиве о реосигурању 2005/68/ЕЦ, већина држава чланица Европске уније се сагласила са ставом Комисије да се у многим областима надзора ре- физичка и на правна лица у својству уговарача осигурања. Ни Закон о осигурању не разликује потрошаче – физичка лица која закључују уговор о осигурању за своје личне – приватне потребе и правна лица која закључују осигурање у склопу обављања делатности, па се заштитне одредбе о обавези предуговорног информисања подједнако примењују на све, без обзира на статус уговарача осигурања. Следствено томе, заштитне одредбе о обавези предуговорног информисања се примењују на потрошачке уговоре о осигурању и на оне који то нису.

¹⁵ Видети фусноту, бр. 13.

осигурања као полазна основа могу применити правила надзора за осигурање, али да је та правила неопходно прилагодити посебностима посла реосигурања (Јовановић, 2006, 37). Четврто, уговор о осигурању не може се претворити у фиксни уговор по којем ће се он аутоматски раскинути у случају неплаћања премије осигурања до одређеног датума – рока. На овакав закључак наводе нас законске одредбе којима је регулисан уговор о осигурању, по којима је неопходно да осигуравач уручи препоручено писмо са обавештењем о доспелости премије да би могао да се позове на законску одредбу о престанку уговора *ipso iure* (протек рока од тридесет дана од дана уручења обавештења) (ЗОО, 1978, чл. 913, ст. 3). Наведено правило није прикладно на однос реосигурања, јер се сви детаљи у вези са обрачуном и роковима плаћања премије реосигурања јасно регулишу уговором. Иако је уобичајено да се уговором предвиде датуми доспећа сваке рате ако се премија плаћа у ратама, то не значи да је уговор о реосигурању аутоматски фиксни уговор. Ако нема јасне одредбе да је плаћање премије реосигурање услов обавезе реосигуравача, неплаћање премије о року може да буде евентуално разлог да реосигуравач захтева плаћање затезне камате због кашњења. Међутим, када је неопходно хитно ступање на снагу реосигуравајућег покрића, реосигуравач може уговором условити своју обавезу плаћањем премије до одређеног рока. То значи да је уговор о реосигурању закључен, али он неће производити дејство у смислу настанка обавезе реосигуравача ако премија не буде плаћена у уговореном року. Он може да се позове на ту неиспуњену обавезу реосигураника и да га обавести да је уговор о реосигурању аутоматски раскинут, као и да одбије своју обавезу за штету насталу до тренутка плаћања премије. Наведена пракса реосигурања у складу је са решењем немачког уговорног права осигурања по којем је осигуравач ослобођен плаћања накнаде само ако је посебним обавештењем у писменој форми или путем упадљивог упозорења у полиси осигурања упозорио осигураника на правне последице неплаћања премије (немачки Закон о уговору о осигурању, 2007, чл. 37, ст. 2). Претходно описано решење немачког права у складу је са општим правилом по којем се фиксна природа уговора не претпоставља (Радишић, 2016, 183), због чега је у уговору о реосигурању неопходно изричито нагласити да је плаћање премије до одређеног рока услов пуноважности уговора. Изузетно, фиксна природа уговора о реосигурању може се претпоставити у случају када је неопходно да премија буде плаћена унапред или до одређеног рока како би се спречило несавесно и непоштено поступање оба уговарача реосигурања. Ради се о случајевима када из природе посла произлази да поверилац нема интереса да прими испуњење по истеку рока (Перовић, 1995, 250; Гамс, 1988, 222) или би испуњење уговорне обавезе било супротно закону. Наиме, ако би уговарачима било познато да је ризик престао и штета није ни наступила или да је штета настала пре закључења уговора, то би било супротно начелу неизвесности настанка обавезе реосигуравача¹⁶ и закључивања уговора у доброј вери. У случају неплаћања премије до уговореног рока, реосигуравач би се позвао на раскидни услов угово-

¹⁶ Основни принцип осигурања по којем догађај с обзиром на који се закључује осигурање (осигурани случај) мора бити будући, неизвесан и независан од искључиве воље уговарача (ЗОО, 1978, чл. 898, ст. 1), важи и у реосигурању, осим ако нешто друго није уговорено.

ра о реосигурању по којем његова обавеза због те чињенице није из тог разлога ни настала. Сва претходно наведена излагања имала су за циљ да појасне специфичности начина функционисања уговора о реосигурању које произлазе из његовог аутохтоног карактера и снажног утицаја пословних обичаја. Управо зато се рачунање рокова застарелости потраживања уговарача из уговора о реосигурању мора утврђивати полазећи од природе уговора о реосигурању и реосигураног ризика, уговорних одредби, пословних обичаја и разумних очекивања (воље) уговарача у односу на тренутак настанка обавеза. За разлику од копнених реосигурања, у српском праву пловидбеног реосигурања није дозвољено претпостављање постојања фиксног уговора о реосигурању у вези са неплаћањем премије у року, односно право да раскине уговор по том основу реосигуравач има само ако је то изричито уговорено (ЗТБ, 2015, чл. 539, ст. 4). Ако то право реосигуравач није уговорио, застарелост потраживања реосигуравача за неплаћену премију реосигурања би почела да тече првог дана после дана доспећа. Реосигуравач има право на ово потраживање када је реосигурани предмет престао да буде изложен реосигураним ризицима пре закључења уговора, под условом да за то није знао приликом закључења уговора о реосигурању (ЗТБ, 2015, чл. 539, ст. 6). Међутим, ради се о диспозитивном правилу, па је могуће да се уговорне стране споразумеју и другачије. Овде поново скрећемо пажњу да у пловидбеном реосигурању потраживања застаревају за пет година, уколико уговором о реосигурању није предвиђен неки други рок застарелости.

Пето, ако је уговором о реосигурању предвиђено да ће се спорови решаваати путем арбитраже, а уговор о реосигурању садржи одредбу која га сврстава у „дентлменски споразум” (*honorable engagement*) или сличну одредбу, реосигураник може да се користи приговором да арбитражни трибунал није везан применом било којег националног права о застарелости потраживања (DiUbaldo, Kohler, 2015, 1). Са друге стране, реосигуравач се у случају арбитражне клаузуле може заштити или уговарањем рокова застарелости потраживања по уговору о реосигурању (као и у српском пловидбеном праву реосигурања) или уговарањем меродавног националног права по којем ће се решавати спор. У праву САД, реосигуравач може, такође, захтевати обуставу арбитражног поступка аргументом да је за предметно потраживање наступила немогућност његове реализације због приговора застарелости који би истакао да је покренута парница (DiUbaldo, Kohler, 2015, 2).

У случају арбитражног решавања спорова по уговорима у којима није уговорена примена било којег националног права, испало би да потраживања из уговора о реосигурању не могу да застаре, а дужник се не може одрећи застарелости пре него што протекне време одређено за застарелост. У том случају, ако арбитражи не одлуче о праву по којем ће решавати покренути спор, тужена страна из уговора о реосигурању могла би да се позове на општи рок застарелости (на пример, ЗОО, чл. 371¹⁷ или релевантна одредба закона неке друге државе) према праву према месту где се у време пријема понуде налазило седиште реосигура-

¹⁷ Члан 371 – Општи рок застарелости:

Потраживања застаревају за десет година, ако законом није одређен неки други рок застарелости.

вача (или понудиоца) (Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, 1982, чл. 20, ст. 1, тач. 13 или 20), уколико није могуће позивање на краћи рок застарелости (на пример, ЗОО, чл. 374¹⁸ или уговорени рок застарелости у пловидбеном реосигурању).

5. Закључак

Специфичности и сложеност односа реосигурања захтевају пажљиву анализу права и обавеза у погледу тренутка њиховог настанка, почетка рачунања рока застарелости. Посебно осетљиво питање је дилема у вези са применом конкретне законске одредбе о дужини рока застарелости потраживања из реосигурања. С обзиром да рок застарелости потраживања из уговора о реосигурању није прописан, постоји дилема да ли се могу применити рокови застарелости који су прописани за осигурање или општи рокови застарелости. У првом случају отворило би се питање тренутка када је настао реосигурани случај да би се одредило од када тече застарелост потраживања накнаде реосигуране штете, а поставља се и питање прикладности одредби о застарелости потраживања осигурања на реосигурање. У другом случају, општи рокови застарелости, због правне празнине, би били предуги имајући у виду да се ради о типичном привредном (трговинском) уговору чији је предмет пружање услуга реосигурања између два привредна субјекта – правна лица. Привредне односе карактеришу краћи рокови застарелости потраживања, а својства уговарача су таква да уговор о реосигурању не спада у потрошачке уговоре, због чега општи рокови застаре нису прикладни на потраживања из уговора о реосигурању. Уместо општих рокова застарелости, сматрамо да на потраживања из уговора о реосигурању треба примењивати одредбу чл. 374 ЗОО о застарелости међусобних потраживања из промета роба и услуга у року од три године, али имајући у виду специфичности односа реосигурања. Поменуто решење би подразумевало да се у будућем Грађанском законнику или Закону о уговору о осигурању усвоји посебна одредба о застарелости потраживања из уговора о реосигурању за три године.

Имајући у виду да се осигурање ваздухопловних ризика (каска, одговорност итд.) одвија по принципима саобраћајног права, а да је пловидбено право, а посебно да је добро развијено оно којим је регулисан уговор о пловидбеним осигурањима, требало би и на ваздухопловна осигурања и реосигурања сходно примењивати одредбе о пловидбеним осигурањима и реосигурањима. Важеће решење по којем се одредбе копнених осигурања о застарелости или о општим роковима застарелости примењују на ваздухопловна осигурања и реосигурања чине се неприкладним из истих разлога који су изнети за примену одредби о застарелости у копненим осигурањима на копнена реосигурања.

¹⁸ Члан 374 – Међусобна потраживања из уговора о промету робе и услуга:

(1) Међусобна потраживања правних лица из уговора о промету робе и услуга као и потраживања накнаде за издатке учињене у вези с тим уговорима, застаревају за три године.

(2) Застаревање тече одвојено за сваку испоруку робе, извршени рад или услугу.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге и чланци

- Благојевић, Т. (гл. редактор). (1989). *Правна енциклопедија*, књига 2. Београд: Савремена администрација.
- Бучић, В. (1963). Преклузија и застара у осигурању, *Осиурање и њивреда*, 3/4.
- William, D. O. (2021). *Reinsurance and the Law of Aggregation*. Abingdon, UK; New York, USA: Routledge.
- Гамс, А. (1988). *Увод у ираћанско њраво*. Београд: Научна књига.
- DiUbaldo, W. R., Kohler, M. J. (December 2015). The Arbitrability Of Statutes Of Limitations In Reinsurance Disputes, *Reinsurance Focus*, доступно на: <https://reinsurancefocus.com/>, 15. 7. 2021.
- Јовановић, С. (2016). *Право осиурања*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.
- Јовановић, С. (2006). Донесена Директива Скупштине и Савета Европе о реосигурању 2005/68/ЕЦ, *Ревиија за њраво осиурања*, V(1-2), 36–40.
- Јовановић, С. (2004). Правна природа уговора о реосигурању, *Право – њеорија и њракса*, бр. 1, 34–45. Нови Сад: Привредна академија.
- Јовановић, С. (2003). Неки аспекти надокнаде штете из уговора о реосигурању, *Право – њеорија и њракса*, бр. 9–10, 26–33. Нови Сад: Привредна академија.
- Јовановић, С., Узелац, О. (2021). Факултативна међународна правила у области уговорног права реосигурања, *Евроиска ревија за њраво осиурања*, XIX(1), 38–51.
- MacDowell, D. M. (1986). *The Law in Classical Athens*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Мркшић, Д., Петровић, З. (2004). *Право осиурања*. Београд: Факултет за пословно право.
- Перовић, С. (гл. редактор). (1995). *Коменѡар Закона о облигационим односима*, књига I. Београд: Савремена администрација.
- Prölss, R. (1948). Einführung in das Rückversicherungsrecht, *Revue suisse d'assurances*, XVI.
- Радишић, Ј. (2016). *Облигационо њраво – Оишњи гео*. Ниш: центар за публикације, Правни факултет у Нишу.
- Славнић, Ј., Јовановић, С. (2006). Време застарелости у реосигурању – Упитник AIDA, бр. 8, *Ревиија за њраво осиурања*, V(3).
- Clarke, N. David. (2006). *Halsbury's Laws of England* (Fourth Edition, 2006 Reissue). LexisLexis.
- Chaplin, E. Michael. (2000). Reviving Contract Claims Barred by the Statute of Limitations: An Examination of the Legal and Ethical Foundation for Revival, *Notre Dame Law Review*, 75(4), 1571–1595.
- Чоловић, В. (2006). Специфичности примене рокова застарелости у осигурању, Славнић, Ј. и Шулејић, П. (рецензенти) у: *Осиурање у сусреј њроцесу њридруживања Србије и Црне Горе Евроиској унији* (236–246). Београд: Удружење за право осигурања Србије и Црне Горе.
- Шулејић, П. (2009). Застарелост потраживања из правних односа осигурања као предмет законског регулисања, *Ревиија за њраво осиурања*, VIII(2), 16–22.
- Шулејић, П. (2005). *Право осиурања*. Београд: Досије.

Прописи и судска пракса

- Arrêt de la IIe Cour civile du 10 juin 1981 dans la cause LES ASSURANCES NATIONALES IARD contre THE NORTHERN ASSURANCE COMPANY Ltd. BGE 107 II 196 [Пресуда швајцар-

ског Савезног суда од 10. јуна 1981.] Доступно на: http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F107-II-196%3Ade&lang=de&type=show_document, 15. 7. 2021.

Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz - VersVG) [аустријски Савезни закон од 2. децембра 1958. о уговору о осигурању], StF: BGBl. Nr. 2/1959 (NR: GP VIII RV 102 AB 547 S. 68. BR: S. 140.). Änderung: BGBl. Nr. 90/1993 idF BGBl. Nr. 437/1993 (DFB) (NR: GP XVIII RV 641 AB 721 S. 101. BR: AB 4466 S. 564.), [CELEX-Nr.: 390L0619, 388L0357, 387L0344], BGBl. Nr. 917/1993 (K über I dat), BGBl. Nr. 509/1994 (NR: GP XVIII RV 1553 AB 1722 S. 169. BR: 4812 AB 4825 S. 588.), BGBl. Nr. 652/1994 (NR: GP XVIII RV 1682 AB 1810 S. 172. BR: AB 4848 S. 589.), [CELEX-Nr.: 391L0674, 392L0049, 392L0096], BGBl. Nr. 447/1996 (NR: GP XX RV 109 AB 260 S. 36. BR: AB 5245 S. 616.), [CELEX-Nr.: 395L0026], BGBl. I Nr. 6/1997 (NR: GP XX RV 311 AB 449 S. 53. BR: 5379 AB 5357 S. 620.), [CELEX-Nr.: 387L0102, 390L0088, 393L0013, 390L0619, 392L0096], BGBl. I Nr. 140/1997 (NR: GP XX RV 898 AB 1002 S. 104. BR: AB 5602 S. 634.), BGBl. I Nr. 150/1999 (NR: GP XX AB 2029 S. 179. BR: 5998 AB 6035 S. 657.), BGBl. I Nr. 48/2001 (NR: GP XXI RV 422 AB 522 S. 62. BR: AB 6348 S. 676.), [CELEX-Nr.: 399L0044], BGBl. I Nr. 98/2001 (NR: GP XXI RV 621 AB 704 S. 75. BR: 6398 AB 6424 S. 679.), BGBl. I Nr. 33/2003 (NR: GP XXII RV 27 AB 68 S. 12. BR: AB 6786 S. 696.), [CELEX-Nr.: 32002L0013, 32002L0083], BGBl. I Nr. 62/2004 (NR: GP XXII RV 467 AB 490 S. 62. BR: AB 7047 S. 710.), [CELEX-Nr.: 32002L0065], BGBl. I Nr. 131/2004 (NR: GP XXII RV 616 AB 629 S. 78. BR: AB 7143 S. 714.), [CELEX-Nr.: 32002L0092, 31996L0061, 31996L0082], BGBl. I Nr. 95/2006 (NR: GP XXII RV 1428 AB 1521 S. 153. BR: AB 7570 S. 735.), [CELEX-Nr.: 32004L0113], BGBl. I Nr. 29/2010 (NR: GP XXIV RV 612 AB 651 S. 60. BR: 8302 AB 8304 S. 784.), BGBl. I Nr. 58/2010 (NR: GP XXIV RV 771 AB 840 S. 74. BR: 8354 AB 8380 S. 787.), BGBl. I Nr. 34/2012 (NR: GP XXIV RV 1632 AB 1696 S. 150. BR: AB 8706 S. 807.), BGBl. I Nr. 12/2013 (NR: GP XXIV RV 2005 AB 2037 S. 184. BR: AB 8850 S. 816.), BGBl. I Nr. 34/2015 (NR: GP XXV RV 354 AB 436 S. 55. BR: 9274), [CELEX-Nr.: 32009L0138, 32014L0051], BGBl. I Nr. 126/2015 (VfGH), BGBl. I Nr. 50/2016 (NR: GP XXV RV 1145 AB 1184 S. 134. BR: 9594 AB 9607 S. 855.), BGBl. I Nr. 112/2016 (NR: GP XXV RV 1336 AB 1378 S. 157. BR: AB 9706 S. 863.)

Versicherungsvertragsgesetz vom 23. November 2007 (BGBl. I S. 2631), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 11. Juli 2021 (BGBl. I S. 2754) geändert worden ist [немачки Закон о уговору о осигурању од 23. новембра 2007. године /Савезни службени лист, I S. 2631/, последњи пут измењен чл. 4 Закона од 11. јула 2021. /Савезни службени лист, I S. 2754/].

Закон о облигационим односима (ЗОО), *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – УСЈ, 57/1989, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/1993, *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

Закон о облигационим и основама својинско-правних односа у ваздушном саобраћају (ЗООСОВС), *Службени гласник РС*, бр. 87/2011 и 66/2015.

Закон о осигурању, *Службени гласник РС*, бр. 139/2014 и 44/2021.

Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља, *Службени лист СФРЈ*, бр. 43/1982, 72/1982 – исправка, *Службени лист СРЈ*, бр. 46/1996, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006 – др. Закон.

Закон о трговачком бродарству (ЗТБ), *Службени гласник РС*, бр. 96/2015, 113/2017 - др. закон.

Loi fédérale du 30 mars 1911 complétant le code civil suisse (Livre cinquième: Droit des obligations), (Etat le 1er juillet 2021) [швајцарски Савезни закон од 30. марта 1911 који допуњава швајцарски Грађански законик /Књига пета: Закон о облигационим односима, /Стање на дан 1. јул 2021.] Modification: RO 1949 820, RO 1949 813, RO 1958 389, RO 1971 1461, RO 1976 1972, RO 1982 1676, RO 1982 2184, RO 1983 797, RO 1984 580, RO 1984 778, RO 1988 506, RO 1988 1472, RO 1988 1776, RO 1990 802, RO 1990 2007, RO 1991 846, RO 1991 974, RO 1992 733, RO 1993 1404, RO 1993 1410, RO 1993 1945, RO 1993 3120, RO 1994 804, RO 1994 2372, RO 1994 2386, RO 1995 1227, RO 1996 1445, RO 1996 1498, RO 1999 1118, RO 1999 1384, RO 2000

677, RO 2000 1144, RO 2000 2355, RO 2002 1456, RO 2002 3846, RO 2003 463, RO 2003 1370, RO 2003 4557, RO 2004 1677, RO 2004 1985, RO 2004 2617, RO 2004 4635, RO 2004 5085, RO 2005 1429, RO 2005 1869, RO 2005 5097, RO 2005 5269, RO 2005 5685, RO 2006 979, RO 2007 1411, RO 2007 4791, RO 2008 3437, RO 2009 3577, RO 2010 1739, RO 2011 725, RO 2011 4637, RO 2011 5863, RO 2012 4993, RO 2012 5415, RO 2012 6679, RO 2013 4111, RO 2015 1389, RO 2015 3631, RO 2015 4107, RO 2015 4299, RO 2016 689, RO 2016 1507, RO 2016 2313, RO 2016 4651, RO 2017 2077, RO 2018 5343, RO 2019 3161, RO 2020 957, RO 2020 4005, RO 2020 4525, RO 2020 4689, RO 2020 4969, RO 2021 33, RO 2021 288. Abrogation: RO 1962 1082, RO 1971 1461, RO 1984 580, RO 1988 1472, RO 1988 1776, RO 1991 974, RO 1992 733, RO 1993 1410, RO 1999 1118, RO 2000 2355, RO 2002 949, RO 2002 1456, RO 2002 3846, RO 2004 2617, RO 2007 4791, RO 2010 1739, RO 2012 6679, RO 2014 869, RO 2015 4107, RO 2016 1507, RO 2019 3161, RO 2019 4417, RO 2020 957, RO 2020 4005.

Loi fédérale sur le contrat d'assurance (Loi sur le contrat d'assurance, LCA) du 2 avril 1908 (Entrée en vigueur 1 janvier 1910) [швајцарски Савезни закон о уговору о осигурању /Закон о уговору о осигурању/ од 2. априла 1908. /ступило на снагу 1. јануара 1910.], FF 1908 II 123, FF 1967 II 249, FF 1976 II 851, FF 1980 III 485, FF 1976 I 117, FF 1993 I 757, FF 1992 I 77, FF 1999 III 2591, FF 2003 3353, FF 2003 1192, FF 2003 3353, FF 2006 515, FF 2005 4215, FF 2006 2741, FF 2008 7009, FF 2006 6841, FF 2017 4767.

Преднацрт Грађанској законика Републике Србије, 28. 5. 2019, доступно на: https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednact-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html, 15. 7. 2021.

Principles of European Insurance Contract Law (PEICL), 1 November 2015 [Принципи европског уговорног права осигурања], Project Group “Restatement of European Insurance Contract Law”, Established by: Prof. Dr. Fritz Reichert-Facilides (†), LL.M., Innsbruck, Chairman: Prof. Dr. Helmut Heiss, LL.M., Zurich.

Привредни апелациони суд. (2016). „Правно схватање усвојено на седници Одељења за привредне спорове 24. 5. 2016. године”, *Билтен судске праксе Привредних судова*, 4/2016. Доступно на: <https://sudskapraksa.sud.rs/bilteni-sudske-prakse>, 15. 7. 2021.